

Rozhovor s PhDr. Mirou Nábělkovou, CSc., pracovnicí Ústavu slavistických a východoevropských studií FF UK

Mira Nábělková sa narodila 30. marca 1956 v Martine. V roku 1980 absolvovala štúdium slovakistiky a rusistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od roku 1980 pracovala ako vedecká pracovníčka v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave. V rokoch 1989 – 1996 bola členkou výboru a vedeckou tajomníčkou Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV. Je zakladateľkou a dlhoročnou organizátorkou medzinárodného Kolokvia mladých jazykovedcov, ktoré sa uskutočňuje od roku 1991, bola tiež editorkou periodika VARIA – zborníka príspevkov z jednotlivých ročníkov tohto podujatia. V rokoch 1991 – 1999 pôsobila ako členka vedeckej rady JÚLŠ SAV. Od roku 1999 je odbornou asistentkou v Kabinete slovakistiky Ústavu slavistických a východoevropských studií FF UK v Prahe. V rokoch 1999 až 2004 externe prednášala na Ústave slavistiky FF MU v Brne. V roku 2004 dostala striebornú medailu Masarykovej univerzity za prínos k rozvoju českej slovakistiky. Odborne sa zaujíma o lexikálnu sémantiku a slovotvorbu, lexikografiu a v súčasnosti najmä o sociolingvistiku (problematika vzťahov slovenčiny a češtiny). Knižne vydala monografiu *Vzťahové adjektíva v slovenčine (Funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov)*, je spoluautorkou kolektívnej publikácie *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Podieľa sa na postupnej príprave dielov *Slovníka súčasného slovenského jazyka*. Pred vydaním je monografia *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*.

Popri práci sa venuje fotografovaniu, cestovaniu a čítaniu. Okrem iného má rada R. M. Rilkeho, Boba Dylana, Dvořákovu Rusalku a slovenské ľudové piesne z okolia Klenovca.

Dejiny slovensko-českých jazykových vzťahov sú vďaka geografickej situovanosti oboch jazykov rovnako dlhé ako sama ich existencia. Navyše, ich vzájomná blízkosť a početné historické peripetie robia z tohto vzťahu relatívne bohatú a komplikovanú, teda bádateľsky vd'áčnú tému. Začnime však vašou osobnou históriou. Kto alebo čo stojí za faktom, že sa jazykové kontakty medzi týmito jazykmi stali predmetom vášho dlhoročného záujmu?

Je v tom, ako inak, súhra rozmanitých okolností. Keď vravíte, že sú mi slovensko-české jazykové vzťahy predmetom dlhoročného záujmu, je to už pravda, na druhej strane dlhšiu časť pracovného života som sa venovala inému. Orientáciu na slovensko-českú či česko-slovenskú problematiku mi priniesla celková zásadná zmena v živote. Prirodzene vyplynula z toho, že od roku 1999 učím slovakistické lingvistické predmety v českom prostredí, spočiatku na Masarykovej univerzite v Brne a potom aj na Karlovej univerzite. Dovtedy som skoro dvadsať rokov pracovala v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied a venovala sa prevažne dynamike slovnej zásoby, slovotvorbe a sémantike prídavných mien,

v poslednom období najmä príprave nového výkladového slovníka slovenčiny. Ale ani to, že som sa ocitla na českej slovakistike, nie je zrejme čisto náhoda, skôr sledovanie jednej z línií načrtnutých voľakedy veľmi dávno, možno aj rodinnou históriou. Zato je zvláštne, ako sa môžu s odstupom času vynoriť a „zhmotniť“ niektoré dávne motívy. Asi v druhom ročníku na vysokej škole sa ma profesor Eugen Pauliny, guru slovenskej lingvistiky, ktorý pre mňa aj ako učiteľ veľa znamenal, spýtal, či by som nechcela po skončení školy ostať na fakulte. Učiť češtinu, základy češtiny, ktoré absolvoval každý slovakista.

Vaše priezvisko naznačuje, že vás na to do istej miery predurčovalo aj rodinné zázemie...

Iste v jeho ponuke svoju úlohu zohralo aj moje dedičné priezvisko – a že ho mám, a vôbec, že som, súvisí s tým, čo ste spomenuli v prvej otázke, s česko-slovenským dejinným príbehom. Po vzniku Československa prišiel môj starý otec z Moravy na Slovensko, tak ako mnohí predstavitelia českej inteligencie, ako aj jeho bratia. To, že som vyrástla v rodine, kde sa česká kultúrna línia v spojení so slovenskou, či rozličnými slovenskými, nedala nevnímať, nemalo ale pre mňa vo vysokoškolskom čase nejaký špecifický orientačný význam, netušila som, že sa niekedy budem zaoberať česko-slovenskými vzťahmi. Šla som študovať slovenčinu a ruštinu, primárne kvôli literatúre. Profesor Pauliny ma pootočil k jazyku, a som mu vďačná. Z „nášho projektu“ napokon zišlo, ale smerovanie k jazyku už ostalo. Vnímam teraz to, že učím slovenčinu na pražskej slavistike, ako zrkadlové naplnenie jeho predstavy.

Život v českom prostredí, ktoré po vzniku samostatných štátov predstavuje z hľadiska vzájomných jazykových vzťahov priestor výraznejších zmien, a špeciálne pôsobenie na českej slovakistike, ktorá má skúmanie česko-slovenských (nielen jazykových) vzťahov takpovediac v popise práce, prirodzene posunuli aj moju výskumnú orientáciu. Človeku, ktorý vyrástol v čase a priestore prirodzeného intenzívneho slovensko-českého jazykového kontaktu, dáva zmena priestoru možnosť uvedomiť si pri vzťahu češtiny a slovenčiny aktuálnu „nesamozrejmosť“ všeličoho, čo sa z pôvodnej pozorovateľne mohlo javiť ako samozrejmé. Ponúka skúsenosť iného pohľadu, narúšajúcu možné stereotypy vnímania. Vidí sa mi pritom ale, a páči sa mi, ako sa skúsenosť prelieva z jednej oblasti do druhej, že do tohto záujmu o prebiehajúce jazykové procesy sa premieta aj pôvodná lektúra z orientácie na dynamiku, zmeny v slovnej zásobe, teda na to, čo je v pohybe, vo vývine.

Ako teda čeština a slovenčina zareagovali na politické a sociálne zmeny po rozdelení spoločného štátu? Zdá sa, že ich nespochybniteľne pocitovaný blízky vzťah v minulosti bol naozaj nesamozrejmým faktom, ktorému sa v súčasnosti oplatí venovať rozsiahlejšiu pozornosť. Môžete načrtnúť aktuálnu jazykovú situáciu po rozpade „dvojazykového spoločenstva“?

Stalo sa to, čo sa rámcovo dalo očakávať – cielene vypracúvaný a v každodennej praxi uplatňovaný model jazykového spolužitia v spoločnom štáte sa rozkýval a v každom z našich spoločenstiev sa začal vyvíjať „vo vlastnej réžii“. Je zrejme, že rozmanité vzájomné kontakty, ktoré majú svoj jazykový moment, nielen že boli, ale sú a aj budú, predsa však možno na oboch stranách pozorovať istý rozdielny vývin. Prejavila sa aj historicky podmienená asymetria vo vzájomných jazykových vzťahoch, uplatňovanie rozdielnych kultúrnych vzorcov, pričom zásadnejšie sa zmeny dotkli česko-slovenských jazykových vzťahov, kým slovensko-české, teda vzťahy Slovákov k češtine, viac-menej pokračujú v doterajšej línii. Aj po pätnástich rokoch oddelenej existencie možno na Slovensku počítať s existenciou

rozvinutého spoločenského pasívneho/percepčného slovensko-českého bilingvizmu, ktorý sa v rozmanitých kontaktoch s češtinou udržiava a ďalej odovzdáva, reprodukuje sa aj u mladej generácie, cez médiá aj písané texty rozličného typu prichádzajú do kontaktu s češtinou aj deti.

České prostredie je ale vo vzťahu k slovenčine oveľa diferencovanejšie a sledovať, ako sa tu česko-slovenské vzťahy vyvíjajú v jednotlivých komunikačných prostrediach, je pre výskumníka, a môže byť vlastne pre každého, skutočne zaujímavé až vzrušujúce. Najmä ak vidíme, ako sa rozličné aj protichodné vývinové línie zrážajú, ako sa prelína pokračovanie modelu jazykových vzťahov zdedeného z predchádzajúceho obdobia so všeličím novým, aj ako sa v niektorých líniách objavujú prekvapujúce zvraty, alebo aspoň ich náznaky. Ak to mám povedať konkrétnejšie – aj v českom prostredí ďalej funguje model dvojazykovej komunikácie, pri ktorom Česi a Slováci pri vzájomnom kontakte komunikujú každý svojím jazykom, na druhej strane však možno pozorovať oslabenie plošného percepčného bilingvizmu, keďže prítomnosť slovenčiny v českom prostredí, predovšetkým jej pravidelná prítomnosť v médiách je menšia, ako bola, a najmä deti a mladí ľudia s ňou nie sú v takom kontakte, ktorý by im tie potencie, ktoré sú založené už v blízkej príbuznosti obidvoch jazykov, pomáhal, poviem to tak, bezpráčne rozvíjať. Nenávyk a s tým spojený diskomfort pri prijímaní slovenských textov mladí ľudia často sami tematizujú. Čeština a slovenčina nenastúpili pritom v tomto období cestu nejakého výrazne divergentného vývoja, do istej miery sa však, čo je pochopiteľné, predsa zmenilo vnímanie prítomnosti slovenčiny.

Menej adekvátne je ale rozšírené hodnotenie prirodzených vývinových štádií percepčnej kompetencie detí – predstava, že deti „už“ nerozumejú, ktorá skresľujúco a s praktickými dôsledkami zaujala miesto primeranejšej interpretácie, že deti „prirodzene“ až tak nerozumejú a schopnosť bezproblémovo prijímať text v slovenčine si priebežne rozvíjajú v dotyku s ním.

Vzťahy medzi rôznymi jazykmi sa pohybujú v potenciálne širokej škále od „pozitívnej“ kontaktovosti po „negatívnu“ konfliktnosť. Aj vy tie pojmy v jednej svojej štúdiu používate. Ktorá tendencia v súčasnosti vo vzťahu češtiny a slovenčiny prevažuje?

Tú štúdiu som písala asi pred desiatimi rokmi a zorný uhol so zabudovaným spomínaným protikladom vyplýval z jej určenia do zborníka Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. Týkala sa skôr slovenského prostredia, toho, čo sa v tom čase v ňom dalo pri kontakte s češtinou vnímať ako konfliktné. Šlo o javy, ktoré sa dotýkali diferencovaného jazykového vedomia Slovákov, rozličných postojov používateľov jazyka, ale aj rozlične orientovaných jazykovedcov, napríklad k prítomnosti bohemizmov v slovenčine. Okrem toho šlo o niektoré prvky praxe pri naplňaní paragrafov jazykového zákona vo vzťahu k nápisom na výrobkoch či k mediálnej povinnosti ponúkať deťom do dvanástich rokov programy v slovenčine. Aj v tomto čase je mnohé z toho stále platné, ale zato by som tú konfliktnosť nejako nenadhadnocovala.

Ak by sme sa chceli pozrieť na české prostredie, potenciálne konfliktotvorné prvky vyplývajúce z jazykového kontaktu nájdeme najskôr v rovine rozdielných postojov a diferencovaných jazykových kompetencií českého spoločenstva vo vzťahu k slovenčine a v ich prejavochoch v dotyku s ňou. To sa môže týkať napríklad Slovákov študujúcich či pracujúcich v Českej republike a ich komunikácie v prostrediach, kde sa pohybujú. Najmä študenti prichádzajú do kontaktu s českými rovesníkmi, ktorí sú na dvojazykovú

komunikáciu menej pripravení a spôsobuje im isté nepohodlie. Niektorým. Slovenskí študenti pritom majú oficiálne garantovanú možnosť používať pri štúdiu slovenčinu, čo sa ale v takejto podobe nemusí vzťahovať na ich mimoštudijný život. Špecifikum celej kontaktovej situácie spočíva v tom, že existuje čosi ako voľná súťaž komunikačných modelov, v ktorej sa Slovák hovoriaci po slovensky okrem vecného, neutrálneho prijatia dvojjazykovej komunikácie môže stretnúť aj s emotívne pozitívnym a na druhej strane s odmietavým postojom k slovenčine. Pre Slovákov pritom prechod do češtiny bezprostredne po príchode do českého prostredia, ak by aj chceli, zväčša nie je vôbec jednoduchý (možno tu uvažovať aj o istom bloku a nechuti komolit češtinu, najmä ak je slovenčina v komunikácii vcelku prijateľná). Existujúce nedorozumenia vyplývajú niekedy aj z nedostatočného vzájomného poznania a chápania týchto rozdielov, no istá časť Čechov, ako to ukazujú aj rozličné internetové diskusie, prítomnosť slovenčiny na českých vysokých školách a vôbec v českom prostredí ako nepatričnú odmieta. Ak si uvedomíme, že ide aj o ďalšie analogické komunikačné situácie, ktoré sa dotýkajú tisícov českých aj slovenských ľudí v každodennej komunikácii, je pochopiteľné, že výskum ich osobného jazykového manažmentu je príťažlivá téma. Všetličo môže vypovedať o súčasných jazykových a nielen jazykových vzťahoch.

Vyzerá to teda tak, že spomínaný, kultúrne cenný percepčný bilingvizmus je v niektorých komunikačných situáciách v porovnaní s minulosťou predsa len oslabený. To predstavuje aj istú výzvu pre české školstvo. Podnikajú sa v tejto veci nejaké konkrétne kroky?

Deti predstavujú zásadný „budúcnostný“ moment v čomkoľvek, preto je aj otázka súčasnej a budúcej otvorenosti českých detí voči slovenčine a cez ňu k slovenskému priestoru v predstave ďalšieho vývinu vzájomných vzťahov dôležitá. Dala by sa iste prijať predstava, že súčasné české deti, ktoré rastú bez výraznejšieho kontaktu so slovenčinou, budú v budúcnosti voči čomkoľvek slovenskému menej otvorené, a ak by predsa malo ísť o prijatie nejakých, pre ne dôležitých (široko chápaných) kultúrnych hodnôt, bude sa to diať skôr cez preklad, v priamom kontakte budú odmietať dvojjazykovú komunikáciu, a teda možnosti vyplývajúce z jazykovej blízkosti, komunikačne výhodné pre obidve strany, sa v budúcnosti v bývalom ani súčasnom rozsahu nebudú mať šancu uplatňovať. Nemyslím si však, že by rozsah česko-slovenských kontaktov v rozličných sférach pripustil, aby sa vývin plošne uberal týmto smerom.

V tom, na čo sa pýtate, je veľmi zaujímavá jedna vec s potenciálne významným dosahom. Už som spomenula, že sa v českom prostredí vo vývine česko-slovenských vzťahov prejavili isté nie predvídané zvraty. Široká tematizácia aktuálnej nezrozumiteľnosti slovenčiny pre české deti sa stala stimulom istého protismerného vývinu, premietla sa do školského manažmentu s jeho novými projektmi na podporu slovenčiny (rozvíjania percepčného bilingvizmu) v českých základných školách. To sa stalo vlani. Rok 2007 teda môžeme vnímať ako istý bod obratu v školskom prístupe, keď po rozdelení spoločného štátu sa bola slovenská problematika – netýka sa to len jazyka, ale aj literatúry a histórie – z českého školstva skoro celkom vytratila. Za súčasťou zmenou možno vidieť oficiálne zhodnotenie situácie a jej komplexnejšie uchopenie. Výsledkom tohto hodnotenia je názor, že prípadné vzdialenie sa od slovenského jazyka a kultúry by pre české spoločenstvo predstavovalo nechcené ochudobnenie. Podpornú úlohu v tom zohral prijatý Nový plán výuky cudzích jazykov aj novo aktivovaný širší zreteľ na európsko-susedské vzťahy. Nevedno zatiaľ, aký úspech a dosah budú mať tieto nie záväzné odporúčania, no významný je už sám signál o zmene vnímania.

Ďalšou zaujímavou témou je slovenčina ako menšinový jazyk v Českej republike. Slováci sú početne najväčšou menšinou v ČR, azda trochu paradoxne však majú v porovnaní s inými menšinami podstatne väčší „asimilačný potenciál“. Tento fakt pravdepodobne opäť úzko súvisí s jazykovou „kompatibilitou“ Slovákov v českom prostredí. Dá sa teda predpokladať, že ide o značne diferencovanú a pomerne nestabilnú štruktúru, ktorá sa dlhodobo neobnovuje takpovediac z vlastných zdrojov (v ČR napríklad neexistuje slovenské národnostné školstvo), ale najmä vďaka raz väčšiemu inokedy menšiemu príchodu Slovákov z materskej krajiny. Aká je teda situácia slovenčiny u Slovákov žijúcich v českom prostredí? Existuje vôbec nejaký spoločný model jej fungovania?

Slovenská menšina predstavuje nie bezvýznamnú špecifickú súčasť vnútornej multikulturálnosti Českej republiky, hoci to možno nie je takto spoločnosťou príliš široko reflektované. Prednedávnom sme boli s Mariánom Slobodom v Békešskej Čabe na konferencii Slovenčina v menšinovom prostredí a pri príprave nášho príspevku sa mi vtedy samej zreteľnejšie formulovali niektoré osobitosti slovenskej menšiny v Českej republike v porovnaní s inými prostrediami, kde Slováci žijú. Asi najvýraznejšie z nich je tu súčasné prelínanie rozličných podôb či foriem česko-slovenských vzťahov. Na jednej strane pokračovanie mnohých zažitých spôsobov koexistencie z čias spoločného štátu, keď Slováci oficiálne v postavení národnostnej menšiny neboli, ďalej formovanie nových podôb „medzištátneho“ česko-slovenského spolužitia (do čoho možno zahrnúť aj krátkodobú či dlhodobejšiu prítomnosť Slovákov z materskej krajiny) a v súhre s tým nový – hoci po pätnástich rokoch zase už nie celkom nový – status národnostnej menšiny s rozličnými aktivitami slovenských menšinových organizácií, s pozornosťou štátu, ktorá je Slovákom ako národnostnej menšine venovaná, a s rozmanitou každodennosťou všetkých, čo tu ako „českí Slováci“ žijú.

Väčšina z tých, čo sa pri sčítaní obyvateľstva v roku 2001 hlásili k slovenskej národnosti (okolo stoosemdesiatpäťtisíc) ako materinský jazyk uviedla slovenčinu, no k slovenčine sa prihlásilo aj skoro päťdesiattisíc občanov českej národnosti. Na rozdiel povedzme od enkláv v Maďarsku, Rumunsku či vo Vojvodine žijú Slováci v Českej republike rozptýlene po celom jej území. Vo veľkej miere možno počítať s ich jazykovou inkorporovanosťou do českého spoločenstva, čo spravidla predstavuje aktívnu bilingválnosť, prejavujúcu sa pri komunikácii s Čechmi prevažne používaním češtiny. Preto je v česko-slovenskej komunikácii menej nápadná prítomnosť príslušníkov menšiny než Slovákov zo Slovenska – odráža sa to napr. aj v rozličných (častých) internetových diskusiách na tému česko-slovenských jazykových vzťahov, kde sa existencia slovenskej menšiny v podstate ako téma neobjavuje. Otázke, do akej miery si „menšinová Slováci“ udržiavajú slovenčinu a kde, pri akých príležitostiach ju využívajú, sa dosiaľ nevenovala veľká pozornosť. Jana Hoffmannová s Olgou Müllerovou načrtli vo svojich štúdiách niekoľko modelov typového jazykového správania, aj Marián Sloboda sa venuje otázke medzigeneračného udržiavania a využívania slovenčiny v rodinnom spoločenstve, vcelku je to však dôležitá téma budúcich výskumov.

Z hľadiska štátu sa pozornosť k slovenčine ako menšinovému jazyku odráža vo viacerých zákonných a právnych opatreniach prijatých aj v opore o európske zákonodarstvo – v Európskej charte menšinových či regionálnych jazykov, ktorá jej zaručuje celouzemnú podporu, či v novom správnom poriadku, umožňujúcom používať slovenčinu v štátnej správe.

Ak v Českej republike vskutku neexistuje slovenské národnostné školstvo, možno to pripísať nezáujmu oň zo strany príslušníkov slovenskej menšiny, čo sa tiež dá považovať za jednu z jej charakteristík. Absencia škôl pre nie malú národnostnú menšinu môže pri „európskom“ pohľade zvonka pritom asi pôsobiť nie veľmi priaznivo, ale fakt je, že sa pre nezáujem nepodarilo v nedávnych rokoch otvoriť ani už zriadené slovenské gymnázium v Prahe (a jeho príprava stála mnohých ľudí nemalo úsilie). V súčasnosti je jedinou formou slovenskej školskej výučby vysokoškolská slovakistika, ktorá prirodzene nespadá do menšinového školstva, poskytuje však možnosť slovenskej lektúry aj pre študentov pochádzajúcich zo slovenských či česko-slovenských rodín.

Ak by som mala zhrnúť to jazykové, v českom prostredí sa spája a prekrýva problematika slovenčiny v komunikácii príslušníkov slovenskej menšiny a slovenčiny v česko-slovenskej komunikácii vôbec. Pritom je zrejme, že nemenšinové a menšinové fungovanie slovenčiny sa navzájom môžu podporovať. Právne opatrenia prijaté so zreteľom na menšinové postavenie slovenčiny poskytujú istú podporu používaniu slovenčiny všeobecne, t. j. aj pre „nemenšinových“ Slovákov. V opačnom smere zase rozsiahla prítomnosť slovenčiny prichádzajúcich Slovákov, ktorí sa (ešte) jazykovo neinkorporovali do českého spoločenstva, ako ste to naznačili vlastne už v otázke, vytvára „posilňujúce“ zázemie aj pre jazyk príslušníkov slovenskej menšiny. Napokon, aj spomínaný nový plošný zreteľ k slovenčine a vôbec k slovenskému v českých školách môže mať pozitívny vplyv aj na udržiavanie si materinského jazyka slovenských českých detí.

Doposiaľ naznačeným témam sa na podstatne väčšej ploche venujete vo svojej novej knihe *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*, ktorej vydanie sa pripravuje. Už ste spomenuli internetové diskusie ako významný materiálový zdroj vašich sociolingvistických výskumov, veľmi výrazne ho využívate aj v spomenutej knihe. Prečo ste sa rozhodli ísť touto cestou a nezvolili ste tradičnejší prístup?

V podstate ma samu prekvapilo, do akej miery „vľad“ do internetových diskusií poskytuje možnosť sledovať rozličné stránky súčasnosti česko-slovenských jazykových vzťahov. Myslím, že jeden z prvých impulzov, prečo som vôbec po tomto informačnom zdroji siahla, bolo hľadanie odpovede na otázku, či a do akej miery sa v súčasnej komunikácii využíva prirodzená kategória „českoslovenčina/českoslovenština“ ako pomenovanie prehovorov, v ktorých sa pri kontaktovaní jazykov objavuje u jedného hovoriaceho miešanie slovenčiny a češtiny (alebo naopak). Vyhľadávanie na internete som vtedy vnímala ako doplnkové k anketovému prieskumu. Otvoril sa v ňom však neobyčajne široký a diferencovaný priestor s tematizáciou jazykových vzťahov, ponúkajúci možnosť nazrieť do spontánnych rozhovorov a vidieť kedy, kde, ako sa téma kontaktov češtiny a slovenčiny vynára, aj ako sa ich účastníci jazykovo správajú v rozličných situáciách jazykového kontaktu. Je zrejme, že k internetovým diskusiám treba z hľadiska ich validity pristupovať s istou obozretnosťou, či už ide o reprezentatívnosť tých, čo sa ich zúčastňujú, ale aj z rozličných iných hľadísk. Každopádne však ide o zverejňovanie predstáv a postojov, ktoré majú potencie vytvárať určitú klímu v oveľa širšom zábere než napríklad zanikavé súkromné rozhovory. Internet poskytuje na výmenu názorov o aktuálnych česko-slovenských jazykových vzťahoch, a v ďalšom slede aj na výskum reflexie týchto vzťahov možnosti, aké v čase existencie dvojjazykového spoločenstva neboli. Je špecifickým komunikačným a diskusným priestorom pre rozličné „záujmové spoločenstvá“, pre priestorovo vzdialených aj navzájom si neznámych ľudí, a tým, že diskusie dlhodobo fixuje a sprístupňuje ďalším

potenciálním čitateľom, poskytuje obraz autentickej, výskumnícky nenavodenej a neovplyvňovanej spontánnej výmeny názorov.

Pritom internetová komunikácia na „našu“ tému je až prekvapujúco častá, komunikujú či diskutujú spolu Česi a Slováci, Česi a Česi, Slováci a Slováci. Existujú rozličné diskusné kluby zamerané priamo na česko-slovenské jazykové otázky, vzájomné jazykové vzťahy, jazykové diferencie, preklad diferenčných výrazov. Ukazuje sa, že česko-slovenské jazykové témy v našej súčasnosti rezonujú a ľudia sa na internete (iste aj inde, ale o tom nemáme takto využiteľné záznamy) spolu o češtine a slovenčine rozprávajú. Okrem poznania samého tohto faktu je však pozoruhodné, že v internetových diskusiách nachádzame aj prejavy aktívneho jazykového manažmentu – pokusy o ovplyvňovanie a usmerňovanie priebehu česko-slovenskej komunikácie. V českom priestore napríklad vyjednávanie možnosti uverejňovať texty v slovenčine. Niektoré internetové spoločenstvá, zoskupené pritom okolo rozličných úplne iných tém, riešili súhlas s prítomnosťou slovenčiny v anketách, ktoré pri rozdielnych názoroch zúčastnených na základe väčšinovosti reálne rozhodli o budúcej „jazykovej situácii“ niektorých webov. Preto si myslím, že je dobre venovať pozornosť česko-slovenskej problematike na internete a sledovať vývin, pretože naozaj istý obraz vývinu poskytujú. Je to priestor, kde sa o všeličom z nášho hľadiska zaujímavom „vo veľkom“ rozpráva, kde sa súčasný model česko-slovenskej jazykovej koexistencie prejavuje a v rozličných mikrospoločenstvách diferencovane ukladá. A máme možnosť to interpretovať, s využitím rozličných prístupov a metód. Pravda, je to len jedna z výskumne zaujímavých sfér.

Vráťme sa teraz na pôdu FF UK. Má vaša práca na poli sociolingvistiky aj nejaký širší inštitucionálny rámec a ktorí lingvisti patria medzi vašich najbližších, či najinšpiratívnejších spolupracovníkov?

Má fakultný rámec – je ním výskumný zámer Jazyk jako lidská činnost, její produkt a faktor, konkrétne jeho podzámer Jazyk a interakce jako objekt sociálního výzkumu, ktorý vedie Jiří Nekvapil. Skúmanie česko-slovenských jazykových vzťahov vo vývine tu predstavuje jednu zložku v celkovom zameraní na koexistenciu češtiny a iných jazykov v českom priestore, ďalší kolegovia slavisti sa orientujú na jazykovú situáciu aj v iných spoločenstvách. Zaujíma nás problematika jazykového manažmentu jednak na úrovni používateľov jazykov a ich osobných komunikačných stratégií, ale aj v rovine organizovaného, inštitucionálneho manažmentu, ako sa odráža v prijatých a novo prijímaných zákonných ustanoveniach a predpisoch. Vari už aj z nášho doterajšieho rozhovoru vyplýva, že ide o živú aj citlivú sféru v medziľudských kontaktoch nemalého počtu ľudí.

Iný fakultný rámec „zázemia“ česko-slovenských výskumov poskytuje výskumný zámer Českého národního korpusu orientovaný na budovanie a využitie paralelných korpusov – nejde tu tak o sociolingvistický zreteľ, databáza paralelných textov v češtine a slovenčine bude slúžiť skôr na štruktúrnu komparáciu jazykov, najskôr ako opora pri príprave prekladových slovníkov.

Zo spolupracovníkov by som mohla spomenúť viacerých, aj mimofakultných aj mimopražských aj „mimočeských“ kolegov, ale pomenujem jedného – súčasný najbližší spolupracovník v česko-slovenskej oblasti je Marián Sloboda. Pracovali sme a pracujeme spolu na viacerých konkrétnych témach aj pri medzinárodnej spolupráci, keďže je dôležité náš špecifický a vyvíjajúci sa česko-slovenský komunikačný model usúvzťažniť

s porovnatelnými vzťahmi iných jazykov – a aj výskumné výsledky zapojiť do medzinárodnej bázy poznatkov o koexistencii blízko príbuzných jazykov. Keď spomínate inšpiratívnosť, pri Mariánovi som mala od jeho študentských čias možnosť uvedomovať si (známu vec, ale som vďačná, že som to aj ja už vo svojich učiteľských začiatkoch zažila), akú úlohu môže pre učiteľa hrať nadaný a, poviem to tak, zaniatený študent. A sú tu aj súčasní študenti, ktorí okrem otázok prinášajú svoje osobné poznanie, poznatky či výskumné námety, ktoré sa aj podujímajú v rámci „školských úloh“ spracúvať.

V Ústave slavistických a východoevropských studií FF UK došlo v roku 2006 k zásadnej transformácii organizačnej štruktúry a aj k postupnému konštituovaniu nových študijných odborov. Po dobehnutí vyšších ročníkov sa vytráti aj samostatný odbor slovakistika a nahradia ho širšie koncipované stredoeurópske štúdiá, v rámci ktorých bude možné študovať ako hlavný jazyk, popri poľštine a maďarčine, aj slovenčinu. Čo to bude znamenať pre pražskú (českú) slovakistiku? Ako vnímate súčasné možnosti a perspektívy tohto odboru?

Keď vyjdeme z toho, o čom celý čas hovoríme, teda z kontinuálneho dejinného česko-slovenského dotyku, ukáže sa ako jedno z paradoxných vysokoškolských špecifik to, že slovakistika ako študijný odbor v českom prostredí vznikla až po rozdelení spoločného štátu. Za roky odvtedy prekonala isté zmeny v študijnom programe, celý čas však v ňom bola – pri porovnaní s inými filologickými odbormi – výraznejšie prítomná historická zložka, preto nie je ani „otvorenie sa“ širšiemu areálovému priestoru novokoncipovaných stredoeurópskych štúdií pre ňu až taká radikálna zmena. Rozčlenenie slavistiky do troch seminárov so stredoeurópskymi, východoeurópskymi a juhovýchodoeurópskymi štúdiami, ktoré prebehlo pod vedením Rudolfa Chmela, sleduje cieľ poskytnúť komplexnejšiu prípravu odborníkov pre konkrétne oblasti. Ich prvý rok je v plnom prúde, a ako vravíte, slovakistická orientácia predstavuje jednu z možných profilácií študentov, pričom majú oproti „samostatným slovakistom“ v rozličných smeroch posilnený stredoeurópsky aspekt štúdia. Z jazykového hľadiska bakalársky stupeň predstavuje sústredenie na synchronný jazyk, možnosť prehĺbenejšieho lingvistického štúdia aj so zreteľom na diachroniu a širší slavistický kontext by následne mala ponúknuť jedna z magisterských línií.

Myslím, že sa stredoeurópskymi štúdiami podarilo pripraviť príťažlivý študijný program. Hoci sme slovakistiku ako samostatný odbor súběžne s nimi neotvárali, a teda určite sa po absolvovaní súčasných študentov vytráti. No predpokladám, že len načas. Inými slovami, som za akreditovanie aj štruktúrovanej dvojodborovej slovakistiky, veď vzhľadom na všetky spomínané skutočnosti má samostatná slovakistika v českom prostredí iste svoje existenčné opodstatnenie.

Už zaznelo, že podtitul vašej pripravovanej knihy je *Pokračovanie príbehu*. Príbeh vzťahu medzi slovenčinou a češtinou naozaj pokračuje už niekoľko storočí. Vaše štúdie sa okrem spomínaného najaktuálnejšieho média internetu opierajú o bohatý textový materiál z minulosti (to je prípad fungovania jazyka Kralickej biblie u slovenských evanjelikov) aj súčasnosti (napr. fungovanie jedného jazyka v súčasnej beletrii a publicistike druhého jazyka). Bud' me však na chvíľu prognostikmi. Ako by tento príbeh mohol pokračovať v budúcnosti, aké má perspektívy?

To „pokračovanie príbehu“ sa ako súčasť názvu knihy sformulovalo skoro samo už dávno, až neskôr som si uvedomila, že sa vlastne nesie na vlne súčasného príbehového nazerania na rozmanité stránky ľudského bytia. Je mi to veľmi prirodzený spôsob videnia – česko-slovenská jazyková koexistencia (ako významná, oporná zložka česko-slovenských vzťahov vôbec) predstavuje osobitý dejinný príbeh a my, každý z nás, sme vstúpili do istej jeho fázy. Nie nami sa začal, do „rozbehnutého“ sme boli vhození, pričom aj tých, čo ho žijeme teraz, prijal v rozličných svojich „stavoch“ – odlišujeme sa navzájom tým, čo z neho sme prežili, aké sú naše jazykové skúsenosti. A príbeh pokračuje ďalej s našou rozdielnou spoluúčasťou. Teda, to je na tom také fascinujúce, že na rozvíjaní jeho línií sa zúčastňujeme všetci, aj tí, ktorí sa ním vôbec nezaoberajú (napokon, takých je zrejme väčšina), aj tí, ktorí ostávajú mimo vzájomných jazykových kontaktov a bez rozvíjania osobnej bilingválnej kompetencie, aj tí, ktorí sa svojou komunikačnou praxou podieľajú na reprodukovanií či modifikovaní „starého“ modelu jazykového spolužitia. Všetko sa to vetví aj zlieva do jedného celku. Protagonisti príbehu česko-slovenských jazykových vzťahov majú isteže rozličné právomoci a v tom aj predpoklady jeho ďalší priebeh ovplyvňovať – niektorí napríklad môžu rozhodnúť o obnovení prítomnosti slovenčiny na českých základných školách, iní o tom, či si sami prečítajú alebo neprečítajú knihu v slovenčine, to aj ono je aktuálnou súčasťou nášho príbehu. Nie som prognostička, a aj čas, v ktorom sa ním zaoberám, priniesol už všeličo, čo by som nebola predvídala. Vcelku však hľadím na budúcnosť česko-slovenských aj slovensko-českých jazykových vzťahov optimisticky. Už som napokon spomenula, že existuje toľko pracovných, záujmových, kultúrnych prepojení našich spoločností, ktoré sa opierajú o dvojjazykové dorozumievanie, toľko ľudí rozličných generačných skupín navzájom dvojjazykovo komunikuje o svojich témach rozličného druhu, že ťažko predpokladať, že by sa tento model ďalej neodovzdával a že by sme plošne v nejakom predstaviteľnom časovom horizonte mali nabehnúť povedzme na vzájomnú komunikáciu v angličtine. Aj o čomsi takom v našom čase sem tam máme signály.

Koncom osemdesiatych rokov minulého storočia, nedlho pred rozpadom spoločného štátu, napísala Viera Budovičová v jednom zo svojich článkov: „Našu jazykovú situáciu nemožno brať ako anomáliu, ktorá časom sama od seba pominie, ale ako trvalý stav, s ktorým sa treba vyrovnávať...“ Akokoľvek sa veľa odvtedy zmenilo, zásadne sa zmenil oficiálny vzťahový rámec, stále to v mnohom platí. Tak ako pri všetkom však v našom čase a zrejme aj pre budúci čas treba počítat' pri rozličných ľuďoch s diverzitou, diferencovanosťou vzájomných kontaktov, ich potrieb a príležitostí, a teda aj s výraznejšími rozdielmi pokiaľ ide o individuálnu bilingválnu kompetenciu. V porovnaní so situáciou spoločného štátu individuálny bilingvizmus nevystupuje teraz ako „zhora“ predpokladaná a priebežne formovaná osobná výbava občanov. Možno skôr povedať, že miera česko-slovenského spoločenského bilingvizmu sa v obrátenom smere dostala do podmienenosti „menej záväzným“ vývinom individuálneho bilingvizmu závislým v konkrétnych prípadoch na súhre rozmanitých okolností. Spoločenský percepčný bilingvizmus sa v súčasnosti udržiava, odovzdáva či obnovuje (alebo aj nie) na hierarchicky nižších úrovniach spoločenských vzťahov. Je to „iná perspektíva“, ale myslím, že perspektívu má. Či sa dáme prekvapiť?